

עניינים תוכן

1.....	תקציר
2.....	מבוא
3.....	סקירה תאורטית
3.....	נשירה- הגדרות, גורמים ומאפיינים
6.....	תופעת הנשירה בישראל
7.....	נשירה במגזר הערבי
11.....	מטרות המחקר
11.....	שאלות המחקר
13.....	שיטת המחקר
15.....	ממצאים
17.....	סיכום ודיון
22.....	המלצות יישומיות
24.....	מקורות

מבוא

תופעת הנשירה הינה תופעה בעייתית הקיימת בכל העולם מעסיקה אנשי חינוך וחוקרים רבים. היקפיה של התופעה במדינת ישראל אינם גבוהים בהשוואה למדינות אחרות אך בכל זאת, התופעה הינה מצב בעייתי שיש לטפל בו בכל האמצעים. מערכת החינוך בארץ עושה מאמצים רבים על מנת להחיל את חוק חינוך חובה על כלל ילדי ישראל. אולם למרות המאמצים ישנן אוכלוסיות שהמערכת איננה עונה על צרכיהם. קיימים גורמים רבים המשפיעים על מצב זה ובהם גורמים אישיים, משפחתיים, גורמים הקשורים לקהילה וגם במערכת החינוך ובבית הספר. לחינוך תפקיד חשוב בשילוב האזרחים בחברה ובקידום החברתי. הנשירה ממערכת החינוך מהווה גורם עיקרי המשמר את הפערים החברתיים והכלכליים הקיימים במדינת ישראל.

מקובל לחלק את הנשירה, המהווה תהליך דינאמי, לשתי קבוצות: נשירה גלויה וסמויה. נשירה גלויה מתארת מצב זה בני נוער עזבו סופית את מערכת החינוך הפורמלית ואינם קיימים יותר ברישומי בית הספר. הנשירה הסמויה לעומת זאת מאפיינת תלמידים הנעדרים לעיתים תכופות ולתקופות ממושכות מבית הספר או שהם נוכחים בכיתה אך אינם משתתפים כלל בלמידה ואינם מתעניינים במתרחש במסגרת הלימודים, נכשלים ולא מביעים כלל עניין בשיפור הישגיהם הלימודיים. הנשירה הסמויה היא קשה יותר לכימות בשל מאפייניה אך ידוע כי היא קיימת בשיעורים גבוהים הדומים להיקפי הנשירה הגלויה (להב, 2004). בין גורמי הסיכון לנשירה הגלויה והסמויה נכללים הישגים לימודיים נמוכים, מעמד סוציו-אקונומי נמוך, בעיות התנהגותיות, יחס כלפי בית הספר ועמדות הסביבה כלפי הלימודים.

במדינת ישראל לצמצום מאוד את היקפי הנשירה מאז שנת 1980. הנתונים מראים כי במגזר היהודי ירדו שיעורי הנשירה מ-20.5% ל-4.6% בשנת 2000 ובמגזר הערבי מ-48.7% ל-20.7% בשנת 2000. כלומר, תופעת הנשירה עדיין קיימת ונמצאת בשיעורים גבוהים כמעט פי חמישה במגזר הערבי (להב, 2004). עובדה זו מראה על תופעה חברתית רחבה ובעייתית ביותר הקיימת במגזר. תופעת הנשירה במגזר משמרת את הפערים החברתיים ואף מובילה לשיעורי אבטלה ועבריינות גבוהים, בכך מחלישה את מגזר כולו. הגורמים לבעיה זו במגזר ספציפי זה כוללים שלל גורמי סיכון ביניהם צרכים מרובים של בני הנוער המגיעים לרוב ממצב סוציו אקונומי קשה וכן החברה בה הם חיים ועמדותיה לגבי התועלת בהמשך הלימודים לעומת התועלת של יציאה לשוק העבודה. על מערכת החינוך לספק שירותים תומכים לבתי הספר אשר יספקו מענה לנוער בסכנת נשירה, אך בפועל, התלמידים הערביים אינם זוכים לקבל מענה תואם לצרכיהם (כהן-נבות, אלנבוגן-פרנקוביץ, ריינפלד, 2001).

ההשקעה המצומצמת והלא מספקת של הממשלה בתקצוב מערכת החינוך במגזר הערבי היא עובדה ידועה. חוסר התקצוב מוביל לכך שהתלמידים החלשים אינם מקבלים את המענים להם הם זקוקים בשל האפשרויות המוגבלות של בתי הספר. בתי הספר במגזר הערבי סובלים ממצוקה כלכלית קשה המתבטאת במחסור בספרי לימוד, אולמות ספורט, חדרי אומנות, מעבדות ועזרי לימוד, מחשבים ותוכנות. חוסר התקצוב אינו מאפשר לעזור לתלמידים החלשים להתגבר על הקושי ולהצליח, הדבר יוצר דימוי עצמי נמוך אצל התלמידים ותחושת עוינות כלפי בית הספר והלימודים ובסופו של דבר מוביל אותם לכישלון ולנשירה מבית הספר.

סקירה תאורטית

הספרות המחקרית בארץ בעולם עוסקת רבות בתופעת נשירת תלמידים מבית הספר, הגורמים לנשירה, מאפייני התלמידים הנושרים והדרכים לצמצום תופעה זו. בסקירה הספרותית שלהלן מובאים מחקרים אשר נעשו באופן כללי על תופעת הנשירה ועל גורמים לה ובאופן ממוקד יותר על תופעת הנשירה בארץ בקרב תלמידים מהמגזר הערבי. על מנת להבין לעומק את התופעה, נסקור תחילה את הספרות העוסקת בתופעת הנשירה באופן כללי, לאחר מכן נבחן את הקף ואופי התופעה במדינת ישראל ובהמשך נתמקד בתופעת הנשירה במגזר הערבי.

נשירה- הגדרות, גורמים ומאפיינים

הספרות המחקרית עוסקת רבות בתופעת הנשירה בעולם ומנסה באמצעות המחקר למצוא את דרכי הפעולה האפקטיביות ביותר לצמצומה. ראשית, יש להבחין בין שני סוגי נשירה, גלויה וסמויה. הסוג הראשון מאופיין על ידי נערים אשר החליטו על ניתוק מהמערכת החינוכית ואינם מחפשים אלטרנטיבות חינוכיות אחרות המתאימות לבני גילם. הסוג השני של הנשירה הוא סוג הקשה יותר לזיהוי וכימות כיוון שמתאפיין בצורות שונות של התנתקות מהמערכת החינוכית.

הנשירה הסמויה מאופיינת בבני נוער הנעדרים תקופות ממושכות מבית הספר או אשר מגיעים ויושבים בכיתה בצורה פאסיבית לחלוטין. הנשירה הסמויה היא דינאמית והיא זו שפעמים רבות מובילה את הנער להתנתק באופן רשמי מבית הספר. בקרב הנושרים הסמויים ניתן למצוא תת קבוצה של בני נוער הנעדרים לעיתים קרובות ולתקופות ארוכות. בתת הקבוצה השנייה ניתן למצוא את אלו המגיעים בבוקר לבית הספר אך נעלמים במשך היום ובתת הקבוצה השלישית נכללים בני נוער אשר נמצאים בכיתות אך כלל אינם מתחברים למה שקורה סביבם. מאפייניהם של בני הנוער הנושרים הם לרוב מכלול של מספר גורמים בהם נכללים: היעדר מיומנויות למידה, הישגים לימודיים נמוכים, הערכה עצמית נמוכה, הקבצות נמוכות, חוסר מוטיבציה, היעדרויות תכופות וממושכות, בעיות משמעת, אלימות ועבריינות וגם מעבר בין מסגרות (להב, 2004).

גור ועמיתיה, מחלקים את הגורמים לנשירה הגלויה והן הסמויה לארבע קבוצות. הקבוצה הראשונה היא קבוצת הגורמים המשפחתיים והסביבתיים לרבות מעמד סוציו אקונומי, מבנה משפחתי, תפקוד ההורים ועוד; בקבוצה השנייה נכללים הגורמים התרבותיים, כלומר, הקושי של תלמידים מתרבויות שונות להסתגל לבית הספר, השפעת עמדות הסביבה ביחס ללימודים ויחס המורים לתלמידים מקרע תרבותי שונה; הקבוצה השלישית היא קבוצת מאפייני בני הנוער בהם נכללים מאפיינים אישיים הישגים נמוכים, כישלונות וקשיי הסתגלות למסגרת, אשר באים לידי ביטוי בהיעדרויות ובעיות התנהגות; הקבוצה האחרונה כוללת את מאפייני בית הספר ויחסו לנוער הנושר (גור, זחאלקה, זלמנסון-לוי, פנחסי, 2002).

לטענת הכותבים יש לראות בנשירה תהליך שהוא תוצאה של יחסי גומלין המתקיימים לאורך זמן בין קשיי התלמידים וחוסר יכולתם להסתגל למסגרת בית הספר, לבין תגובת בית הספר לקשיים אלו ולהתנהגות שאינה עומדת בקנה אחד עם דרישות המערכת. היחסים הבעייתיים הנוצרים בין התלמיד למערכת עלולים להוביל לעזיבה מוחלטת דהיינו נשירה גלויה או להיעצר בהישארות הפיזית של התלמיד בבית הספר אך בהתנתקותו בפועל מהלמידה ומההתרחשות בבית הספר, כלומר, נשירה סמויה (גור ועמיתיה, 2002).